

De oriëntatie van het transitie-denken

j. nijssen, 2015, herzien 2017

Recent komt Europa tot een invulling van het lange termijn antwoord op de opwarming. Het besparingsdenken wordt vervangen door transitie-denken dat er op mikt enorme uitstootreducties te scoren door innovatie van gebouwen, vervoersmiddelen, en de industrie. Die beweging wordt aangestuwd door een fontein van initiatieven van kleine overheden, particulieren en bedrijven, en heeft haast.

Gezien het feit dat deze transitianen toenemend de overheid het verwijt maken deficiënt te zijn op het punt van strategie en regelgeving, is het niet ongepast naar de strategische beslissingen te kijken die in hun denken gebakken zitten.

Elementair aan die strategie is de internationale stromen geen strobreed in de weg te leggen. Erger: men jaagt ze aan door met oplossingen te komen die meer wereldwijde afhankelijkheden impliceren. Dat heeft belangrijke consequenties voor de intensiteit waarmee alle andere menselijke activiteiten be-willie-worteld moeten worden, en voor de doorschiet-risico's die men bereid is te lopen.

Waarom dit transitie-denken vermoedelijk doodlopend is ?

- ≡ De haalbaarheid van hun energiezuinige oplossingen voor wonen, vervoeren en produceren blijft qua inputs zwaar leunen op de huidige internationale taakverdeling, en dus op gigantische internationale stromen van producten, grondstoffen, informatie, en arbeidskrachten. De chinezen die in Afrika met grondstofwinning bezig zijn, willen een paar keer per jaar naar huis bijvoorbeeld, net zoals wij elke dag de hotspots over de hele wereld van kaas, eieren, en verse bloemen willen blijven voorzien. Allemaal vervoer en dus uitstoot^{*1}. Lees eens een MNP-rapport (bijv. dat van M. den Elzen^{*2} over de uitstoot-ontwikkeling van de internationale stromen), dan schrik je (a) van de uitstoot-omvang van de internationale scheepvaart en luchtvaart, (b) van het feit dat als dat vervoer over twintig jaar belangrijk zuiniger en zonder fossiel zou moeten verlopen, er nu al lang prototypes uitgevonden hadden moeten zijn, en (c) van het feit dat men zich geen raad weet wie deze uitstoot in de schoenen geschoven moet worden en ze dus voortdurend buiten reductiedoelen vallen, en (d) van alles wat in de berekeningen van die uitstoot niet is meegenomen (zoals het infrastructurele; zie “énergie grise” in B. Dessus^{*3}).
- ≡ Dus al zouden we het redden binnen 30 jaar de meeste binnenlandse processen 80% schoner te krijgen – een gok trouwens – dan nog zal alleen de uitstoot van de toegenomen internationale stromen (weg, trein, lucht, zee) samen met de teruglopende natuurlijke CO₂-opname ons over de 450 ppm-grens heen tillen. De dan ontstane onomkeerbaarheid zal vervolgens via verdeeldheid, migratie en oorlogen de mensheid vrij vlot – want dan zul je zien hoe proactief ze ineens kunnen handelen – het hoekje omhelpen.
- ≡ Hun benadering stelt onvoldoende prioriteiten. De opwarming ontregelt de leefcondities

*1 Het duurzaamheidsdenken produceert rond deze dynamische chaotiek steeds mooiere beschrijvende termen (circulaire economie, deeltketens, eco-efficiëntie, cradle to cradle, people-profit-planet) en luchtspiegelingen (3D printing) maar voorlopig zien we alle output (zoals voedsel, kleding, meubels, gereedschap, bouw materiaal, informatie, machines, vervoers- en communicatiemiddelen) in de maakfase steeds meer kilometers in de benen krijgen, in de gebruiksfase steeds sneller afgedankt en vervangen worden, en in de afbraakfase steeds meer havens en containers bezoeken. Oud papier eindigt tegenwoordig in Sjanghai. Kortom, opsnellende stromen die steeds wijdere cirkels beschrijven.

*2 M. den Elzen, J. Olivier, M. Berk, An analysis of the options for including international aviation and marine emissions in a post-2012 climate mitigation regime, MNP, 2007.

*3 B. Dessus, Déchiffrer l'énergie, Editions Belin, Paris, 2014.

van planten, bomen, dieren, en mensen. Die hebben dragelijke temperaturen en temperatuurwisselingen nodig om te gedijen. Overvloedig verplaatsen en communiceren zijn volslagen onbelangrijk als eten, ademen en lichaamstemperatuur in gevaar komen. Transitionen als Rotmans en Cramer willen alle onderdelen van de bestaande hoogwaardige westerse levenswijze in de lucht houden met het risico dat echt belangrijke activiteiten zoals landbouw en veeteelt in gevaarlijk vaarwater terecht komen.

- ≡ Hun benadering haalt op geen enkele manier de drift (innovatie-snelheid) uit het systeem. Het wakkert de wedstrijd aan. Uiterst duurzaam wonen en vervoeren wordt de nieuwe sport. Een impuls aan dezelfde race tussen kapitaalkrachten als waarmee we nu naar de rand jakkeren. Zodoende is deze weg veel te onzeker. Hun aanpak is gericht op winnen en dat is misschien juist het probleem. Soms moet je aanvoelen dat je dekking moet zoeken, de reddingsboot moet ingaan. Gevaar moet je ruiken, en dat is geen sterk punt van kantoor- en schermwerkers. Zij die veel ervaring hebben met de krachten die de basisprocessen (groei en reproductie) aandrijven, zien al twee decennia de grote lijnen voor zich van de klimaatafgang die nu door o.a. Mann^{*4} en Hansen c.s.^{*5} beredeneerd worden. Die argumentaties zijn glashelder in hun boodschap: “Ga met deze bom niet voetballen. Blijf uit de buurt van twee graden stijging”.
- ≡ Hun benadering schept niet geweldig veel ruimte voor jonge wilskracht. Door het kapitaalintensieve karakter blijven de ouderen sturen. Omdat zij de meeste reserves zullen blijven inzetten voor het realiseren en garanderen van hun verzorging op korte termijn, zal geen versnelde overdracht van middelen en beslissingsmacht aan de jongere generaties plaatsvinden. En dus ook geen radicaal andere ingebruikneming van grond, gebouwen, en infrastructuur.
- ≡ Door zulk hoogwaardig wonen, vervoeren, en gespecialiseerd werken in het Westen te realiseren stel je een norm dat zal worden nagevolgd door de rest van de wereld. Terwijl Rotmans zelf toegeeft bang te zijn dat alleen al het enigszins optrekken van het leefniveau van die rest kan leiden tot overschrijding van de twee graden stijgingslimiet.
- ≡ En waar is al dat overmatig verduurzamen en in de lucht houden van alle ballen eigenlijk om te doen? Ongetwijfeld om de sterkste te blijven, de voorste, de toonaangevende, en dus de rijkste in de best beschermde vesting. Maar een vesting zonder toekomst is een zwak motief voor waaghalzerij, en heeft geen zin.

Kortom dit transitie-denken lijkt mij gebeiteld tussen volle winkelschappen en koelkasten, van waaruit het zicht op essentiële volgordes niet geweldig is. Prijzenswaardig is wel de kordaatheid. Maar is het niet meer paniekvoetbal dan weloverwogen spel? De klimaat-beer blijkt immens groot. We worden wakker en willen het onder ogen zien. Laten we niet in de fout vallen als een dolle de koe bij de hoorns te willen vatten, en liever even rustig overwegen of het niet de hoogste tijd is om de reddingsboot op te zoeken. Wat daaronder te verstaan?

Mijns inziens onderschat de burgerij zowel de onwrikbaarheid van de oorzaken als de ernst van de effecten van de opwarming.

Wat de **oorzaken** betreft: onze vraag naar energie zit muurvast geklonken aan de manier waarop we sinds eeuwen met elkaar omgaan nl. middels energie en techniek proberen de ander de baas te worden of te neutraliseren. Energie is het voornaamste wapen in die dagelijkse wedloop om posities, inkomen, reserves, aandacht, en liefde. De regels van dat sociale spel kunnen we dus niet buiten schot laten als we de uitstoot in de greep willen krijgen. Daarop ingrijpen is waarschijnlijk onze enige uitweg. Want via die sociale dimensie kunnen we heel diepgaand, direct en zeker de vraag naar energie kortwieken door ieders toegankelijkheid tot essentiële levensvoorwaarden lossen te koppelen van energie-input.

*4 M. E. Mann, Earth will cross the climate danger threshold by 2036, Scientific American, March 2014.

*5 J. Hansen c.s., Ice melt, sea level rise and superstorms: Evidence from paleoclimate data, climate modeling, and modern observations that 2°C global warming is highly dangerous, Journal of Atmospheric Chemistry and Physics, 15, July 2015.

Wat de **effecten** van de opwarming betreft. Ook hier is de onderschatting ten hemel schreiend. Al het levende heeft in de (re)productie-fase geen enkele speelruimte in de bandbreedte van de klimaat- en voedselcondities die voor een goed verloop noodzakelijk zijn. Allemaal open systemen die met elkaar in onderlinge strijd liggen. Een klein beetje meer droogte, iets hogere temperaturen, en hop ze gaan tegen de vloer, bloeien zich over de kop of komen massaal in kritieke toestand, en worden gedecimeerd. Echt ervaren boeren houden hun hart al jaren vast, en zien soort voor soort in de problemen komen.

Zodoende pleit ik voor een andere oriëntatie op dit probleem. Meer reddingsboot-denken dan transitie-denken. Het is in het kort samen te vatten met: Houdt op met het aanmoedigen van expansie en verlossing, en begin fanatiek met het stimuleren van blootstelling en hechting, door jong volwassenen op tijd te voorzien van autonome toegankelijkheid tot bronnen ^{*6}.

Zodat de internationale stromen opdrogen, en de nationale stromen aanmerkelijk krimpen. De natuurlijke CO₂ opnamecapaciteit zal daardoor robuust stabiliseren, hetgeen de opwarming in enkele decennia kan neutraliseren ^{*7}.

////////////////////////////////////

*6 Bijvoorbeeld door de huidige bezitstransmissie-manieren (huur, pacht, familiale vererving, bancaire credietverschaffing) te vervangen door lokaal democratisch gekozen toewijzingscommissies. Nu de verbindingen onze leefsituatie voor eeuwen gaan ruïneren, en **nabij** productievermogen een kernvoorwaarde wordt voor transitie naar economische activiteit met lage uitstoot, wordt het tijd dat met name de grondkwestie op tafel komt: Wie krijgt wanneer en voor hoe lang toegang tot hoeveel grond ?

Moet dat nu echt, hoor ik u zuchten. Ja, we moeten op dat aspect gaan sturen, want abstract bekeken kan men stellen dat het gehele klimaatprobleem (qua oorzaak en qua oplossing) draait om leefruimte-afbakening. Territorium dus. Sinds mensenheugenis heeft de mens met behulp van fossiele energie zijn territorium (via wegen, vervoersmiddelen, en internationaal verdragen en infrastructuur) enorm uitgebreid, en maakt zich met behulp van fossiele energie steeds vrijer van lokale binding opdat hij tijd heeft om overal in dat vernette territorium (reëel dan wel virtueel) aanwezig te zijn. En waarom ?

Wat zit daar wezenlijk als motief achter? Welnu, omdat ieder gedurende zijn hele leven onzeker blijft over het hem toegedeelde, ieder bang is tekort te komen, blijft men dringen, trekken, en duwen, en blijft aanvallen de beste verdediging. In deze territorium clash, in dit steeds verder reiken naar andere domeinen, is energie beslissend. Dus hebben we gezamenlijk de toegang tot dat spul (i.e. energie) prioritair aangeblazen. En krijgen daar nu destructie van terug. Daarom: territorium is zowel oorzaak als oplossing. Elke oplossing zal het moeten zoeken – wil ze slagen – in de manier waarin we elkaar territorium toedelen, en door anderen laten gebruiken. Zolang er nog wat toe te delen valt. In sommige gebieden is dat nu reeds alleen nog maar zand met de koperen ploert erboven.

*7 Deze oriëntatie kan als een onnodige capitulatie gezien worden. Echter, het is beter nu terrein prijs te geven en als gevolg daarvan in sociaal verband sterk te staan, dan straks achterwaarts springend te moeten inbinden. Stelt men zich voor: ons perspectief zal steeds benauwder worden. Alsof we massaal een steeg in lopen waarvan de wanden steeds dichterbij elkaar toe komen. Ondertussen zullen zij die het plaatje voortdurend niet compleet onder ogen hebben willen zien, en zich steeds weer aan een volgende grashalm hebben vastgeklampt, door een snel-trein van slecht nieuws qua bestaanszekerheid onderuit worden getrokken. Resulteert een prima voedingsbodemprijs voor een destructieve spiraal van sociale afbrokkeling, van steeds meer terrein prijsgeven, en als samenleving in een vrije val geraken die niet meer gebroken kan worden. Alle reden om nu een oriëntatie (strategie van aanpak) op deze obstructie sociaal uit te onderhandelen die de opwarming gegarandeerd op middellange termijn vrijwel dempt. Om zodoende individueel en sociaal in een constructieve modus (qua hoop/zin/vertrouwen) te belanden.

Details over de redenen achter en de mogelijke sociaal-economische uitwerking van het boosten van autonome toegankelijkheid zijn te vinden op deze site (www.afwendbaar.nl) onder "boek".